

Asia: VN/1531/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta (alkoholijuoman toimittaminen, etämyynti ja markkinointi)

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

LAUSUNTO

- Satakunnan hyvinvointialue on antanut 30.8.2024 lausunnon aiempaan asiaa koskevaan hallituksen esitysluonnokseen VN/33074/2023 ja esittänyt siinä sen hylkäämistä.
- Satakunnan hyvinvointialue toteaa, että alkoholilain tarkoituksena on vähentää alkoholipitoisten aineiden kulutusta rajoittamalla ja valvomalla niihin liittyvää elinkeinotoimintaa alkoholin käyttäjilleen, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle aiheuttamien haittojen ehkäisemiseksi. Lakiesitys on siten vahvasti ristiriitainen alkoholilain 1 §:n kanssa, jossa tavoitteena on alkoholin kulutuksen ja siitä aiheutuvien haittojen vähentäminen.
- Kiistatonta on, että alkoholin saatavuuden lisääminen lisää alkoholihaittoja. Kansainvälisten tutkimuksien perusteella tehokkaimmat keinot alkoholin kulutuksen ja alkoholihaittojen vähentämiseen ovat alkoholin saatavuuden rajoittaminen ja alkoholijuomien hintaa nostava verotus (WHO. 2018. Global status report on alcohol and health 2018 sekä Room, Babor & Rehm. 2005. Alcohol and public health. The Lancet, 365(9458)). WHO on myös kehottanut Euroopan maita omaksumaan pohjoismaisia käytäntöjä, erityisesti alkoholimonopolit, mainoskiellot, korkean verotuksen sekä alkoholin saatavuuden rajoittaminen (esim. aukioloajat). Tilanteessa on paradoksaalista se, että samalla kun WHO ja EU pyrkivät saamaan muut maat omaksumaan juuri näitä tiukempia malleja, ovat Pohjoismaat itse alkaneet purkaa sääntelyä (esim. Alkon asema Suomessa, pienpanimoiden suora myynti Ruotsissa keskustelun alla).

- Lakiluonnos on tehty elinkeinoelämän ja alkoholikaupan näkökulmien painotuksilla (HE s.36: ”Vaikka esitys samalla lisäisi myös yritysten sääntelytaakkaa, olisi esitys kokonaisuudessaan yritystoimintaa edistävä”), joka murtaa kansanterveyteen pohjautuva pohjoismaisen alkoholipolitiikan mallin ja periaatteet. Esitystä perustellaan kuluttajan valinnanvapaudella ja yritystoiminnan edistämisellä, ja vaikka esityksen perusteluiden vaikutusarvioinnissa on haitat hyvin tuotu esiin, niin lopputuloksessa nämä vaikutukset kansanterveyden ja julkisten kustannusten näkökulmasta on jätetty huomiotta. Yksilönvapaus toteutuu tavalla, joka lisää väestötason sairastavuutta, kärsimystä ja kustannuksia. Alkoholin aiheuttamat kustannukset yhteiskunnalle (julkinen ja yrityssektori) ovat Suomessa vuosittain useita miljardeja. Hyvinvointialueet kamppailevat jo nyt hoitojonojen, mielenterveyspalvelujen kuormituksen ja päihdehuollon riittämättömyyden kanssa. Alkoholilain löysentäminen syventää tätä kriisiä entisestään, erityisesti niillä alueilla, joilla haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten määrä on suurin.

- Hallituksen esityksessä todetaan sivulla 36, että ”Esityksellä olisi tavoiteltuja positiivisia taloudellisia vaikutuksia, sillä se edistäisi kuluttajien kulutusmahdollisuuksia sekä alkoholijuomia markkinoilla myyvien toimijoiden liiketoimintamahdollisuuksia mahdollistamalla alkoholijuomien toimituksen.” Sen sijaan mitään positiivista vaikutusta ihmisten hyvinvointiin eikä terveyteen ole siinä, että ihmiset juovat enemmän alkoholia. Päinvastoin; kansanterveydelliset vaikutukset ja kustannukset ovat merkittävän suuret. Elinkeinoelämänsä kannalta esitetty muutos ei ole kaikilta osin positiivista, sillä alkoholien kotiinkuljetus sallimalla kulutusta ohjattaisiin valvotuista tiloista eli muun muassa ravintoloista yksityisiin tiloihin, jolloin ravintolapalveluiden käyttö entisestään vähenee.

- Tutkimusnäyttö on selvä: Alkoholien saatavuuden lisääntyminen johtaa sen kulutuksen kasvuun. Etämyynnin salliminen, helpot toimitusmuodot ja mainonnan vapauttaminen madaltavat kynnystä alkoholien hankkimiseen – erityisesti niillä, joilla jo entuudestaan on riskikäyttöä. Tästä seuraa vääjäämättä haittojen lisääntyminen: väkivalta, mielenterveysongelmat, perheiden hajoaminen, päihderiippuvuudet ja ennenaikainen kuolleisuus. Alkoholimarkkinan vapauttaminen taloudellisen hyödyn toivossa, samalla kun kasvatetaan ihmisten sairastavuutta ja sosiaalista eriarvoisuutta, ei ole edes taloudellisesti kannattavaa. Kansanterveyden näkökulmasta on selvää, että alkoholilain uudistus nykymuodossaan on askel väärään suuntaan, mutta se on sitä myös kansantalouden näkökulmasta. OECD:n arvion mukaan alkoholi aiheuttaa jäsenmaille vuosittain keskimäärin 2,4 %:n BKT-määräiset kustannukset (OECD. 2021. Preventing Harmful Alcohol Use). Lisäksi on huomioitava, että alkoholi on poikkeuksellinen hyödyke, koska sillä on päihdyttäviä vaikutuksia, minkä takia fokuksessa pitää olla sosiaali- ja terveyspolitiikka eikä elinkeinoelämän näkökulmat.

- Hyvinvointialue pitää hyvänä esitystä siitä, että alkoholijuomien vaikuttajamarkkinointi esitetään kiellettäväksi.

- Alkoholien kotiin toimittaminen lisää alkoholien käyttöä, joten se väistämättä lisää myös yhteiskunnallista haittakuumaa. Asia todetaan varovaisesti hallituksen esityksessä sivulla 35: ”Siitä, vaikuttaako alkoholijuomien toimitus alkoholinkulutuksen kokonaismäärään yksilö- tai

yhteiskuntatasolla, ei ole suoraan tutkimustietoa. Verkkokaupassa kuluttajilla voi olla taipumus käyttää alkoholiin enemmän rahaa kerralla kuin myymälässä asioidessa, ja suuremmat alkoholimäärät kotona voivat lisätä kulutusta. Lisäksi tiedetään, että alkoholijuomien hinta vaikuttaa kulutukseen ja alkoholin toimitus voi vähentää alkoholin hankintaan liittyvää vaivaa muun muassa säästetyn ajan muodossa. Alkoholijuomien hankintaan liittyvän vaivan voidaan taas nähdä olevan osa juoman kokonaiskustannuksesta kuluttajalle. Tilaamisen helppous voisi siis lisätä joidenkin kuluttajien alkoholijuomien kulutusta.”

- Alkoholin kotiin kuljettamisesta on jonkin verran kansainvälistä tutkimusta. Tulokset ovat vahvasti hallituksen esityksen vastaisia. Australialaisessa tutkimuksessa noin 30 % kuluttajista sanoi, että ilman kotiinkuljetusta olisivat lopettaneet juomisen aiemmin ja palveluita käytettiin usein jatkamaan jo alkanutta juomista (MacLean, Roberts ja Room. 2021). Toisessa australialaisessa tutkimuksessa korkean riskin kuluttajat käyttivät kotiinkuljetusta viisi kertaa todennäköisemmin kuin muut. Samoin todettiin, että monet tilaavat juodessaan ja myös vastaanottavat tilauksia päihtyneenä (Callinan, Doran ja Li-vingston. 2024). Puolassa tehdyn tutkimuksen mukaan riskikäyttäjien todennäköisyys ostaa alkoholia verkosta oli selvästi korkeampi (Bujalski ja Rowicka. 2024). Uusi-Seelantilaisessa tutkimuksessa 58 % alle 25-vuotiaista tilaajista ei tehty ikävarmennusta ja samassa tutkimuksessa todettiin, että online-tilaaminen liittyi korkeampaan riskikulutukseen (Kypri, Dietze ja Daube. 2020). Englannissa tehdystä tutkimuksesta kartoitettiin ikävarmennuskäytäntöjä verkkokaupoissa ja kotiinkuljetuksissa. Tutkimuksen mukaan 72 % testitilauksista, joissa toimitus luvattiin kahden tunnin sisällä, annettiin 18–19 vuotiaille ilman iän todentamista, vaikka myyjillä oli käytäntöjä (Alcohol Change UK. 2022). Jatko-tutkimuksessa 30 % tilaajista kertoi tilanneensa alkoholia käyttäessään sitä jo (Alcohol Change UK. 2024.) Suomalaisessa väestökyselyssä suomalaisilta kysyttiin, luotattavatko ikärajojen ja päihtyneille myynnin kiellon tehokkaaseen valvontaan, jos alkoholijuomien kotiinkuljetus sallitaan, esimerkiksi ruokalahettilpalvelujen toimesta. Vastaajista 75 prosenttia ei tähän luottanut (Karlsson 2024).

- Suuria haasteita tulee lakiluonnoksen § 37 toteutuksessa eli alkoholin luovuttamiseen liittyen ikäraja-valvonnassa, selvästi havaittavan päihtymyksen ja tähän liittyvän häiritsevän käyttäytymisen arvioinnissa. Oletettavaa on, että alkoholituotteita kuljettavat samat henkilöt kuin tällä hetkellä ruoan kuljetusta toteuttavat, eli suurin osa on maahanmuuttajataustaisia henkilöitä, joilla saattaa olla suuria puutteita mm. kielitaidossa, mikä aiheuttanee haasteita toimituspassin suorittamisessa. Voimassa olevan alkoholilain §:n 37.1.3 mukaan alkoholijuomaa ei saa myydä eikä muutoin luovuttaa vähittäis-myynnissä eikä anniskelussa, jos on perusteltu syy olettaa alkoholijuoman luvaton luovuttamista tai välittämistä. Alkoholilain muutosehdotuksessa kyseinen säännös ulotettaisiin koskemaan myös toimitustilanteita. Mikäli siis alkoholijuoman toimitukseen liittyvässä luovutustilanteessa on havaittavissa, että tilaajan seurassa on vahvasti päihtyneitä henkilöitä, voi olla kyse tilanteesta, jossa alkoholijuoman toimittajalla on perusteltu syy olettaa alkoholijuoman luvaton luovuttamista tai välittämistä. Tällaisessa tapauksessa alkoholijuomaa ei saisi luovuttaa tilaajalle. Kotiin kuljetettaessa toimittaja ei välttämättä edes tiedä, onko asunnossa muita, mahdollisesti alaikäisiä päihtyneitä henkilöitä. Alkoholia saattaa olla vastaanottamassa päihtynyt henkilö, joka väkivalloin tai väkivallalla uhaten ottaa alkoholiannoksen, vaikka toimittaja yrittäisi kieltäytyä luovuttamasta sitä. Miten taataan alkoholin tuojan turvallisuus tilanteessa, jossa tilaaja on päihtynyt ja toimittajan pitäisi evätä alkoholi!

- Suomessa nuorten alkoholinkäytön vähenemiseen yksi keskeisesti vaikuttanut tekijä on ollut nuorten kokemaa alkoholin saatavuuden vaikeutuminen eli käytännössä tehostunut ikärajavaalvonta. Esityksen toteutuessa ikärajavaalvonta väistämättä heikentyy.
- Alkoholin etämyynti ja kotiinkuljetus madaltaa kynnystä alkoholin hankkimiseen. Se todennäköisesti pidentää ja tihentää juomiskertoja. Kotiinkuljetus lisää todennäköisimmin riski- ja ongelmakäyttäjien kulutusta ja voi lisätä haitallisesti myös ikääntyneiden ja liikkumisrajoitteisten henkilöiden alkoholin-käyttöä, samoin kuin pidentää ja kasvattaa juomiskertoja. Erityisesti ikääntyneiden päihdehäiriöt ovat lisääntyneet. Runsasta alkoholin käyttöä on suomalaisista 65 vuotta täyttäneistä miehistä lähes puolella ja naisista viidenneksellä. Suomessa 65 vuotta täyttäneiden, riskitasolla alkoholia käyttävien määrä on lisääntynyt vuodesta 2014 vuoteen 2020 yli 130 000 henkilöllä ja ikääntyneitä päihdepalvelujen tarvitsijoita saattaa vuoteen 2030 mennessä olla lähes puoli miljoonaa (Runsten: Ikääntyneiden päihde-häiriöt ja riippuvuudet. Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim 2024;140(4)). Vaikka alkoholin kulu-tus on viimeisten vuosien aikana hieman vähentynyt, alkoholikuolleisuus on noussut. Aivan viime vuosina työikäisten osuus on laskenut ja 65 vuotta täyttäneiden osuus alkoholikuolemista on noussut suu-rimmaksi. Suurin osa alkoholikuolemista johtuu pitkäaikaisesta käytöstä.
- Esityksen mukaan tilausten päättymisen klo 21.00:een ehkäisisi juomiskertojen pitkittymistä myöhään ilta- ja yöaikaan, mutta alkoholin käyttö ja vaikutukset eivät ole riippuvaisia alkoholin toimitusajoista (klo 9-21). Jonkin verran tällä saadaan ehkäistyä ilta-aikaisia impulssiostoja, muuten impulssiostot tulevat lisääntymään. Koska alkoholin käyttämisen voidaan lakiesityksen seurauksien takia odottaa lisääntyvän, myös poliisin tehtävät lisääntyvät häiriöihin puuttumisen takia. Häiriöt kohdistuvat sekä julkisille paikoille että ihmisten koteihin. Läheisväkivallan voidaan olettaa kasvavan.
- Valvonta on käytännössä mahdotonta, koska alkoholin luovutuspaikkoja olisi esityksen toteutuessa liki rajaton määrä verrattuna nykyiseen noin 15000:een. Koeostojen merkitys on tässä mitassa vaatimaton ja valvontaresurssin muutaman htv:n lisäys olematon.
- Toimituspassin taustalla on vastaava ajatus kuin hygieniapassin tai anniskelupassin, eli koulutus tiettyyn toimintaan ja tiettyihin tilanteisiin. Tässä on haasteena se, että nyt ei olla tarjoajan tiloissa, joissa on pääsääntöisesti muitakin työntekijöitä paikalla, vaan asiakkaan tiloissa. On rankka itsepetos ajatella, että alkoholijuoman toimittaja, ns. "wolttikuski", jättäisi antamatta tilatut alkoholijuomat vahvasti päihtyneelle asiakkaalle, jonka kanssa on mahdollisesti muitakin päihtyneitä henkilöitä.
- Viranomaiskustannuksia aiheutuu lähinnä etämyynnin valvonnasta Valviralle, mutta myös lupahallin-nosta Aveille. Kustannuksia suurempi haaste on valvonnan toteuttaminen. Toimituspassin haltijoita tulee olemaan todennäköisesti runsaasti, eli painopiste tulee olemaan sama kuin ruokatoimituksilla. Toimittajia lienevät olevan lähinnä ruoan ja päivittäistavaroiden kuljettamiseen

erikoistuneiden yritysten lähetit. Kansan keskuudessa tämä lakiluonnos tunnetaan jo woltiviinalain nimellä. Samalla on selvää, että valvonta on erittäin epävarmaa.

- Hallitus tavoittelee eurooppalaistaa alkoholikulttuuria ja ihmisten vapauden lisääntymistä. Hallituksen tavoittelemassa eurooppalaisessa alkoholikulttuurissa on tosiasiaa kyse mielikuvasta, jota käytetään alkoholisääntelyn purkamisen markkinointikeinona. Kun hallituksen esityksessä sanotun eurooppalaisen eli päivittäisen eli säännöllisen ja toisteisen pienempien annosten käytön yhdistää suomalaiseen humalahakuiseen juomiskäytäntöön, tulevat alkoholiperäiset sairaudet ja kuolemat kasvamaan merkittävästi.
- Esityksen tavoitteena on alkoholipolitiikan kautta luoda edellytyksiä myös suomalaisten vapauden lisääntymiselle. Eri alueilla toteutettujen päihdetilannekyselyiden perusteella suomalaiset pelkäävät päihtyneitä, ja kun päihdeiden käytön ja päihtyneiden määrän voidaan perustellusti olettaa lisääntyvän, lisääntyy myös kanssaihminen pelko, eli ihmiset eivät liiku. Voidaan todeta, että hallitusohjelman tavoite ei toteudu, koska suomalaisten vapaus vähenee, sillä he eivät uskalla liikkua. (<https://vakehyva.fi/fi/ajankohtaista/ajankohtaista/paihdetilannekysely-nuoret-toivovat-avointa-paihdekeskustelua> , <https://www.ekhva.fi/wp-content/uploads/2023/06/Paihdetilannekysely-LOPPURAPORTTI-2023.pdf> , <https://www.hel.fi/fi/uutiset/paihdetilannekyselyyn-vastasi-ennatysmaara-helsinkilaisia-tulokset-ohjaavat-ehkaisevan-paihdetyon>)
- Hyvinvointialue pitää hyvänä esitystä siitä, että alkoholijuomien vaikuttajamarkkinointi esitetään kiellettäväksi.
- Suuria kustannusvaikutuksia tulee monesta lähteestä. Sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnan lisääntymisestä aiheutuu merkittävät kustannukset, kun alkoholin käytön seurauksia yritetään korjata. Alkoholiperäiset sairaudet (erityisesti syövät ja maksasairaudet) ja tapaturmat aiheuttavat välitöntä terveydenhuollon kustannusten kasvua. Väkivallan, varsinkin lähisuhdeväkivallan ja lastensuojelun kasvu aiheuttavat sosiaalihuollossa suuria kustannuksia, puhumattakaan päihdeongelmien hoitamiseen, päihdekuntoutukseen ja mielenterveyspalveluihin liittyvistä kustannuksista. Järjestyshäiriöiden hoitamisen aiheuttamat kustannukset ja tähän liittyen oikeus- ja vankeinhoitojärjestelmän kustannukset ovat suuria. Alkoholin käytön takia toteutumatta jäävä työn tuottavuus on merkittävä yritysten tuloon vaikuttava tekijä. Sairausvakuutus- ja työkyvyttömyyseläkekustannukset ovat mittavia. Kustannusten voidaan arvioida olevan moninkertaiset elinkeinoelämän tuottoihin verrattuina. Kun lisäksi esitys on alkoholilain vastainen, eurooppalainen alkoholikulttuuri on mainonnan luoma harha ja suomalaisten vapaus ei alkoholin saatavuuden kautta toteudu, ei hallituksen esityksellä ole perusteita.

YHTEENVETO

Edellä todetuilla perusteilla Satakunnan hyvinvointialue ei puolla alkoholilakiin esitettyjä muutoksia, vaan esittää sen hylkäämistä.

Satakunnan hyvinvointialue

Sari Rantanen

vs. hyvinvointialuejohtaja

Rantanen Sari
Satakunnan hyvinvointialue

Hagman Eija
Satakunnan hyvinvointialue - Sari Rantanen vs. hyvinvointialuejohtaja